

Az első bécsi döntés és a közigazgatás

*Tisztviselők a Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területeken**

Az 1938. november 2-án aláírt első bécsi döntés – etnikai-nyelvi szempontokat figyelembe véve – egyesítette Magyarországgal az 1920. június 4-i trianoni békeszerződés értelmében elcsatolt felvidéki területek egy jelentős részét.¹ A kormány és a törvényhozás a Magyarországnak ítélt területsáv anyaországi jogrendbe való beillesztése során kiemelt helyen kezelte a közigazgatás kérdését. A katonai közigazgatás időszakát követően, a bécsi döntést ratifikáló törvény alapján kibocsátott 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendelettel a kormány 1938. december 22-én bevezette a polgári közigazgatást a visszacsatolt területeken. A határozat értelmében megtörtént az 1920 júniusában megcsonkított, majd 1923-ban közigazgatásilag egyelőre egyesített Nógrád és Hont vármegye szétválása, a területekkel gyarapodott Nógrád ismét önálló közigazgatási egységként működhetett, a szintén megnövekedett Hont vármegyét pedig Bars vármegye visszacsatolt részeivel egyesítették.

A rendelet a közigazgatási egységek beosztása mellett többek között határozott a tisztviselői szervezet megállapításáról és a tisztviselők alkalmazásának módjáról is. Jelen tanulmány a Nógrád vármegyének ítélt országrész átvételének és a katonai közigazgatás időszakának áttekintése mellett a régió polgári közigazgatása megszervezésének kérdéskörére összpontosít. Elsősorban arra keresi a választ, hogy a Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területeken a közigazgatás járási és községi személyi állományának megszervezésénél hogyan érvényesültek a 9.330/1938., valamint az azt kiegészítő 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendelet irányelvei. A kérdéskör tanulmányozása lehetőséget biztosít annak megválaszolására is, hogy mennyire volt megalapozott a korabeli felvidéki lakosság azon félelme, hogy a bécsi döntés után megüresedett tisztviselői állások jelentős részét az anyaországból érkező hivatalnokokkal töltik fel.

* A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

¹ Az első bécsi döntés diplomáciatörténetét összefoglalóan lásd többek között: Sallai 2002.

A visszacsatolt területek átvétele és a katonai közigazgatás időszaka

A bécsi Belvedere-palotában 1938. november 2-án aláírt első bécsi döntés értelmében visszacsatolt területek átvételét a magyar honvédség alakulatai november 5. és 11. között bonyolították le. A Horthy-korszak kormányai által követett revíziós külpolitikai célok következtében a magyar katonai vezetés készült a Felvidék megszállására, azonban a terveket háborús viszonyokra dolgozták ki. Mivel az első bécsi döntés lehetővé tette az országnak ítélt területsáv békés birtokbavételét, a vezérkar 1938. november 3-án utasítást adott a tervezetek átdolgozására, melynek mentén – Horthy Miklós november 4-i hadparancsát követően – november 5-én megkezdődhetett a Felvidék déli részének megszállása.² Tekintettel arra, hogy a döntés a magyar közvélemény euforikus hangulatát váltotta ki, a katonai bevonulások pompás külsőségek között zajlottak, melynek csúcspontjai a kormányzó november 6-i komáromi, illetve november 11-i kassai bevonulásai voltak.³ A Nógrád vármegyéhez visszacsatolt 696 km²-nyi terület rész⁴ átvételének szimbolikus eseményét a Losonc városába történő 1938. november 10-i bevonulás jelentette, azonban a csapatmozgások a térségben már november 7-én megkezdődtek. A *Felvidéki Magyar Hírlap* tudósítójának beszámolója szerint Balassagyarmatnál egy ceremóniális esemény keretében a honvéd csapatok november 8-án lépték át a határt, egy nappal korábban azonban a város vasútállomásáról már egy felvirágozott vonat indult el Losonc felé.⁵ Salgótarjánban november 9-én szintén örömmünep keretében Horváth László polgármesterhelyettes búcsúztatóját követően indították útnak a honvédcsapatokat,⁶ akik végül Ragyolc és Fülek érintésével 1938. november 10-én érkeztek Losoncra és vették át a város igazgatását.⁷ A felvidéki területek birtokbavételét a november 11-i kassai bevonulás zárta. A szimbolikus eseményeket követően, az ünnepi hangulat elcsendesedésével hamar világossá vált, hogy mind a magyar kormány, mind a visszacsatolt területek lakossága komoly problémákkal néz szembe. A kormány legsürgőbb feladatának a felvidéki területsáv Magyarország jogrendjébe való minél előbbi beillesztése számított, melynek egyik fontos eleme a közigazgatás kérdése volt.

² Szabó 2002: 35–36.

³ Sallai 2002: 149–150.; A bevonulásokról többek között a *Felvidéki Magyar Hírlap* tudósított.

⁴ Az első bécsi döntés értelmében Nógrád vármegye területe 696 km² területtel gyarapodott – ami a trianoni békeszerződést követő határrendezések által a törvényhatóság területétől elcsatolt 1765 km² 39%-át jelentette –, valamint lakosságának száma 54 224 fővel növekedett. Ezzel a törvényhatóság területe 3121 km²-re, lakosainak száma 248 398 főre emelkedett. Vö. KSH 1923: 21.; KSH 1939: 3.; az adatokat idézi (néhol tévesen): Molnár–Szomszéd 1970: 9., 155.

⁵ Az Ipolyvidék boldog napja. *Felvidéki Magyar Hírlap* 1938. november 9. 7.

⁶ Kidöntött határsorompókon át. *Felvidéki Magyar Hírlap* 1938. november 10. 8.; vö. Az egész város meleg szeretete kísérte a felszabadító útra induló honvédeinket. *A Munka* 1938. november 12. 2.

⁷ Losonc, Léva és Rimaszombat felszabadítása. *Felvidéki Magyar Hírlap* 1938. november 11. 1.; Losonc visszacsatolásáról és a város birtokbavételéről lásd bővebben: Puntigán 2008.

1938 novemberétől az 1945 januárjában aláírt fegyverszüneti megállapodásig a felvidéki közigazgatást működésének jellege szerint három önállóan is értelmezhető periódusra lehet osztani,⁸ mely felosztás első szakaszának az 1938. november 5. és december 22. közé datálható katonai közigazgatás időszaka tekinthető.⁹ Ezt a közigazgatási formát általában a békés vagy háborús körülmények között megszerzett területeken ideiglenes jelleggel vezették be. Feladata a bizonytalan átmeneti periódus áthidalása volt, melynek során a birtokba vett területek politikai és jogi viszonyainak rendezésénél arra kellett törekedni, hogy a polgári közigazgatás minél előbb bevezetésre kerülhessen.¹⁰ A revíziót megelőzően – a katonai közigazgatás világos céljának ellenére – a magyar vezetésben nem volt egyetértés arról, hogy egy esetleges országgyarapodás esetén szükséges-e felállítása, csupán arról volt egyező álláspont, hogy a végleges rendszer bevezetését egy átmeneti időszaknak kell megelőznie. Weis István¹¹ ellenérvei dacára Imrédy Béla miniszterelnök és Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter mégis ragaszkodott a katonai közigazgatás bevezetéséhez. Álláspontjuk szerint – melyre Weis egy 1939. január 25-én írt jelentésében utalt – az áthidaló szakasz ezirányú megoldása azért volt támogatható, mert a katonai közigazgatás szervei gondoskodni tudnak a rend fenntartásáról és az államellenes elemek eltávolításáról, „a jogszabályokhoz és formákhoz nem kötött volta miatt [...] a kényes kérdések elintézésére alkalmasabb a polgári közigazgatásnál”.¹² Végül a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 1938. október 4-én úgy határozott, hogy egy esetleges revízió esetén a visszacsatolt területeken katonai közigazgatást vezetnek be. Ennek megfelelően a bécsi döntést követően a Magyarországnak ítélt régió birtokbavétele után felállt a katonai közigazgatás rendszere, melynek élén a vezérkar főnöke, Werth Henrik és a mellé kirendelt felvidéki kormány megbízott, Jaross Andor állt. A felvidéki területsávon élőket az igazgatási rendszert érintő döntésről a *Felvidéki Magyar Hírlap* hasábján megjelent rendelet tájékoztatta.¹³

A négy-öt hétre tervezett katonai igazgatás felépítése alkalmazkodott a volt csehszlovák közigazgatás szervezetéhez, felállítása során három szintjét hozták létre, az első a járási/városi katonai parancsnokságok, a másodikat a hadtestparancsnokságok polgári osztályai és végül a harmadikat a vezérkari főnökség jelentette. A legfontosabb szerep a járási katonai parancsnokok mellé kinevezett közigazgatási előadókra hárult, ugyanis ők látták el a közvetítő szerepet a parancsnokság és a helyi lakosság között. Erre a pozícióra jellemzően a lokális viszonyokat jól ismerő, a Egyesült Magyar Pártban¹⁴ is

⁸ Az 1938 és 1945 közötti felvidéki közigazgatás három periódusa a következő: 1) 1938. november 5.–december 22. katonai közigazgatás; 2) 1938. december 22.–1944. október 30. polgári közigazgatás; 3) 1944. október 30.–1945 tavasz hadműveleti közigazgatás.

⁹ Bukovszky 2007: 53.

¹⁰ Szabó 2002: 37.

¹¹ Weis István (1889–1973) szociológus, egyetemi tanár. 1938-ban minisztériumi állást vállalt, a visszacsatolt területek közigazgatási integrációján dolgozott. Weis életútjáról lásd bővebben: Petrás 2013.

¹² HU-MNL-OL-K 28-1939-T-16020 (66. tétel); vö. Simon 2018: 244.

¹³ Felvidéki Magyar Hírlap 1938. november 6. 2.

¹⁴ A csehszlovák időkben 1936 júniusában az Országos Keresztényszocialista Párt és a Magyar Nemzeti Párt egyesülése által létrejött magyar párt. Az első bécsi döntést követően tagságának jelentős része Ma-

aktív szerepet vállaló személyeket neveztek ki.¹⁵ A polgári ügyek legfelsőbb csoportja a vezérkari főnökségen belül működött, melyet már 1938. október 17-én felállítottak Csatáry Béla vezetésével, feladatai közé tartozott többek között kormány megbízottakat irányítani az igazgatás második szintjét jelentő hadtestparancsnokságok mellé.¹⁶ A háromszintű közigazgatás egyik gyenge pontját az ennek a testületnek a működésében mutatkozó hiányosságok jelentették, ami elsősorban abban mutatkozott meg, hogy a minisztériumok delegáltjai minden kérdésben a saját minisztériumukkal akartak tárgyalni, ami jelentősen megnövelte az ügyek elintézésének idejét. Simon Attila szerint ez volt az oka annak, hogy 1938. november 16-án a polgári csoportból létrehozták a Felvidéki Ügyek Tárca Nélküli Minisztériumát, mely szerv Jaross Andor miniszter vezetésével már képes volt önálló döntések meghozatalára, ami gördülékenyebbé tette az ügyek elintézésének módját.¹⁷

1938. november 15-ére a katonai parancsnokságoknak sikerült az egész visszacsatolt területsávon kialakítani a közigazgatás átmeneti szervezetét, ez azonban nem minden esetben ment zökkenőmentesen. Bukovszky László ennek okát a megfelelő tisztviselők hiányában látta, mely állapothoz nagymértékben hozzájárult, hogy a csehszlovák kiürítés során a vezető alkalmazottak elhagyták állomáshelyeiket, valamint a katonai hatóságok kiutasították a csehszlovák kormányzat által a felvidéki területre telepített hivatalnokokat. Véleménye szerint a községi igazgatás működésében a legnagyobb fennakadást a községi jegyzők és körjegyzők távozása jelentette.¹⁸ Megvizsgálva a katonai közigazgatás ideje alatt a Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területeken hivatalt vállalt jegyzők karrierútját, Bukovszky megállapítása regionális szinten néhány ponton árnyalható. Igaz, hogy számos tisztviselő elvonult a csehszlovák csapatokkal, viszont a távozó hivatalnokok mellett voltak olyan megfelelő képesítéssel rendelkező alkalmazottak, akik nem hagyták el állomáshelyeiket, valamint a munkaerő nélkül maradt községek között akadt néhány, ahova sikerült gyorsan szakképzett tisztviselőt kinevezni. Bányay István, Bory Zoltán, Ferjentsik Géza és Zahumenszky Imre magyar anyanyelvű körjegyzők az első bécsi döntést követően hivatali helyükön maradtak, és biztosították a rájuk bízott községek igazgatásának zavartalan működését.¹⁹ Vozáry Istvánt pedig a visszacsatolás után előbb Fülekre helyezték, majd a járási katonai parancsnok határozatának értelmében a losoncapátfalvai körjegyzőséghez osztották be.²⁰ A megnevezett

gyarországhoz került. Az 1939. január 19-én Komáromban megtartott kongresszusát követően felvette a Felvidéki Magyar Párt nevet. A párt rövid történetét lásd: A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <https://adatbank.sk/lexikon/egyedul-magyar-part/> (letöltés: 2022. 04. 19.)

¹⁵ Simon 2018: 244–245.

¹⁶ Szabó 2002: 37. vö. Bukovszky 2007: 54.

¹⁷ Simon 2018: 245.

¹⁸ Bukovszky 2007: 54–55.

¹⁹ Bányay István 1938 óta Ragyolcon, Bory Zoltán 1931 óta Pincen, Ferjentsik Géza 1923 óta Rappon, Zahumenszky Imre 1937 óta Csábon teljesített szolgálatot. vö. Madarász 1940: 342., 359., 416.; Csatáry-Ölvedi 1939: Adattár 32.

²⁰ Madarász 1940: 742.

tisztviselőket a polgári közigazgatás bevezetését követően a belügyminiszter ideiglenes hatállyal megerősítette állásukban. A Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területen működő néhány községi hivatalnok példája tehát azt mutatja, hogy ebben a régióban a katonai közigazgatás többé-kevésbé hozzájárult a polgári közigazgatás bevezetésének elősegítéséhez, legalábbis ami a községi vezetést illeti.

Kizárólag egyetlen példa alapján – főleg úgy, hogy az csak a községi igazgatás területéről mutat néhány esetet – azonban felelőtlenség lenne kijelenteni, hogy az egész visszacsatolt területsávra jellemző lett volna ez a tendencia. Szabó Helga kutatásából tudni lehet, hogy a csallóközi régióban a községi vezetők többsége magyar származású volt, és akadt olyan település, ahol minden tisztviselő a helyén maradt, mely példa hasonlóságot mutat a nógrádival.²¹ Viszont nem lehet véletlen az sem, hogy a katonai közigazgatást a kezdetektől ellenző Weis István összességében nem volt megelégedve az ideiglenes közigazgatás időszakával, mely véleményének egy 1939. január 25-én írt jelentésében hangot is adott. Ebben kifejtette nézőpontját, mely szerint a katonai közigazgatás szervezetének gyakorlati megvalósítása csorbát szenvedett, egy esetleges újabb területi revízió esetére csak abban az esetben javasolta bevezetését, ha fegyveres erővel kell a területeket átvenni.²² Álláspontom és a kutatások eredménye szerint Weis pesszimista állásfoglalása csak részben igazolható. Kétségtelen, hogy a katonai közigazgatás gyakorlati megvalósítása nem minden esetben történt zökkenőmentesen, azonban az sem állítható, hogy ne lennének pozitív intézkedési példák, ahogy azt az állásba helyezett néhány nógrádi tisztviselő esete is igazolhatja.

A visszacsatolt területeken az átmeneti katonai közigazgatás időszakának az 1938. december 22-én hatályba lépő 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendelet vetett véget, az eddig megoldatlan közigazgatási problémák rendezése már az újonnan bevezetett polgári közigazgatásra várt.

A polgári közigazgatás bevezetése. A közigazgatás területi beosztása, önkormányzati szervek megalakítása, tisztviselők alkalmazása

Az 1938. november 2-i bécsi döntést követő felvidéki közigazgatás második és egyben leghosszabb periódusát az 1938. december 22. és 1944. október 30. között működő polgári közigazgatás jelentette. Imrédy Béla miniszterelnök az 1938. évi XXXIV. törvénycikk 4. §-ában rögzített felhatalmazás alapján, amely lehetőséget adott minden olyan rendelkezés megtételére, „amelyek a visszacsatolt területek közigazgatásának, törvénykezésének, közgazdaságának és általában egész jogrendszerének az ország

²¹ Szabó 2002: 39.

²² HU-MNL-OL-K 28-1939-T-16020 (66. tétel)

fennálló jogrendszerébe való beillesztése végett szükségesek”,²³ 1938. december 18-án kibocsátotta 9.330/1938. számú rendeletét. A december 22-én hatályba lépő jogszabály vezette be a polgári közigazgatást a Magyarországnak ítélt felvidéki területeken, mely határozott többek között a közigazgatási beosztásról, az önkormányzati szervek megalkotásának módjáról, illetve a tisztviselők alkalmazásának feltételeiről. A rendelet célja egyértelműen a visszacsatolt országrészeknek a hazai jogrendszerbe való minél előbbi beillesztése volt, a katonai közigazgatás képviselői még néhány hónapig ugyan segítették a folyamatban lévő ügyeket, azonban a felelős intézkedés joga 1938. december 22-ét követően már a polgári hatóságokat illette.²⁴

A rendelet hatálybalépését követően a visszacsatolt részeken is bevezették a vármegyeyrendszert, a határozat a Magyarországnak ítélt területet tizenhárom már létező vagy újonnan alakított törvényhatóságba sorolta. A rendezés az 1920 júniusában megcsonkított, majd 1923-ban közigazgatásilag egyelőre egyesített Nógrád és Hont vármegye szétválását eredményezte, a területekkel gyarapodott Nógrád Balassagyarmat székhellyel önálló közigazgatási egységként működhetett tovább, a szintén megnövekedett Hont vármegye pedig Bars visszacsatolt részeivel egyesült. A rendelet részletesen szabályozta a vármegyék területi beosztását, melynek nyomán – két település kivételével – Nógrád vármegyéhez került a törvényhatóság trianoni békeszerződéssel elcsatolt, majd az első bécsi döntés értelmében Magyarországnak ítélt része, valamint Hont vármegye visszacsatolt részéből tizenhárom, illetve Gömör és Kishont visszacsatolt részéből három község.²⁵ A határozat nem tért ki a települések járási beosztására, annak megállapítását Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter hatáskörébe utalta, aki az 1938. december 19-én kibocsátott 95.351/1938. számú rendeletével szabályozta a visszacsatolt városok és községek közigazgatási beosztását. A belügyminiszteri határozat a Nógrád vármegyének ítélt településeket a törvényhatóság öt járásába – Balassagyarmati, Losonci, Nógrádi, Salgótarjáni és Szécsényi – sorolta, melyek közül a Losoncit jelen rendelet hozta létre.²⁶ A véglegesnek tekintett közigazgatási beosztás azonban nem ekkor, hanem három hónappal később a két rendelet módosítását követően alakult ki, melyek kibocsátása a magyar–csehszlovák államhatár véglegesítése okán vált szükségessé.

A 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendeletet kiegészítő és módosító 2.870/1939. számú határozat, amely a határmegállapító bizottság 1939. március 6-án aláírt megállapodását is rögzítette, 1939. március 15-én lépett hatályba. A Nógrád vármegye tekintetében apró korrekciót tartalmazó intézkedés értelmében a Magyarországnak ítélt

²³ Az 1938. évi XXXIV. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800034.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42> (letöltés: 2022. 04. 19.)

²⁴ Szabó 2002: 43–44.

²⁵ A rendelet értelmében a trianoni békeszerződés előtt Nógrád vármegyéhez tartozó Óbást és Korláti községek Gömör és Kishont vármegyéhez kerültek. Hont visszacsatolt részéből Apátújfalu, Bátorfalu, Csáb, Dacsókeszi, Erdőszelestény, Ipolybalog, Ipolyharaszi, Ipolykeszi, Kiscsalomja, Kóvár, Leszenye, Lukanénye, Nagycsalomja községek; Gömör és Kishont visszacsatolt részéből Béna, Egyházasbást és Tajti községek kerültek Nógrád vármegye közigazgatási egységéhez. vö. Rendeletek tára 1938: 2911–2912.

²⁶ Rendeletek tára 1938: 3096.

Felsőzellő község a törvényhatóság része lett, valamint Tótgyarmat önállósága megszűnt, és területe Balassagyarmat megyei városba olvadt be.²⁷ Felsőzellő járási beosztásáról a belügyminiszter 7.900/1939. számú rendelete határozott, melynek értelmében a település közigazgatásilag a Szécsényi járáshoz lett beosztva.²⁸

A közigazgatás területi és járási beosztásának rendezése mellett határozni kellett a visszacsatolt települések jegyzői és körjegyzői besorolásáról is, melyet Nógrád vármegye tekintetében a 7.126/1939. számú belügyminiszteri rendelet valósított meg. A tanulmány által vizsgált tisztviselői kar létszámának szempontjából ez egy meghatározó szabályozásnak tekinthető, ugyanis a megállapított jegyzőségek és körjegyzőségek mennyisége megszabta az újonnan létrejövő jegyzői és körjegyzői pozíciók számát. Az 1939 márciusában kibocsátott belügyminiszteri határozat a vármegyéhez visszacsatolt községekből a Balassagyarmati járásban hat, a Szécsényi és Salgótarjáni járásban egy-egy körjegyzőséget, a Losonci járásban kettő jegyzőséget és hat körjegyzőséget szervezett meg.²⁹ A Nógrádi járáshoz beosztott nógrádverőcei körjegyzőség megalakításáról nem kellett határoznia a rendeletnek, ugyanis az már a bécsi döntést megelőzően is működött a trianoni Magyarországon, az akkor még Nógrád és Hont közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyéhez tartozó Szobi járásnak a területén. A 2.870/1939. számú miniszterelnöki és a 7.900/1939. számú belügyminiszteri módosító és kiegészítő rendeletek nyomán átalakításra szorult a jegyzőségek és körjegyzőségek beosztását szabályozó határozat is, melyet Keresztes-Fischer Ferenc a 7.901/1939. számú belügyminiszteri döntésével eszközölt. A rendelet értelmében Felsőzellő község a bussai körjegyzőséghez lett beosztva, illetve Mikszáthfalva Magyarország területétől való elcsatolása folytán kivált a zsélyi körjegyzőségből.³⁰ Ezt követően Nógrád vármegyében nagyobb átalakítás 1939. július 15-én történt, amikor Losonc megyei városi rangra emelésével³¹ a Losonci járásban a jegyzőségek száma egyre csökkent. Az első bécsi döntést követően a jegyzőségi és körjegyzőségi beosztást érintő utolsó rendezést Gács nagyközségi státuszba emelése jelentette 1940 decemberében,³² mellyel ismét kettőre emelkedett a jegyzőségek száma a Losonci járásban.

A rendelkezések végrehajtásával Nógrád vármegye visszacsatolt területein 1940 decemberére kialakult az a közigazgatási területi beosztás, amely legközelebb csak az 1945. január 20-án kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezését követően esett át drasztikus átalakításra, amikor a bécsi döntések érvénytelenítése következtében a magyar csapatokat és hivatalnokokat vissza kellett vonni az 1937. december 31-én fennállott országhatár mögé.³³

²⁷ Rendeletek tára 1939: 445.

²⁸ Uo. 538.

²⁹ Budapesti Közlöny 1939. március 11. 3.

³⁰ Rendeletek tára 1939: 540.

³¹ Uo. 912–913.

³² A belügyminiszter a 20.238/1940. számú rendeletével emelte nagyközségi státuszba Gács települését. Budapesti Közlöny 1940. december 6. 10.

³³ Az 1945. évi V. törvény a Moszkvában 1945. évi január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=94500005.tv> (letöltés: 2022. 04. 19.)

Járás	Megyei város/jegyzőség/ körjegyzőség	Település
Balassagyarmati	bátorfalui körjegyzőség	Bátorfalu
		Apátújfalú
		Lukanénye
	csábi körjegyzőség	Csáb
		Dacsókeszi
	ipolyvarbói körjegyzőség	Ipolyvarbó
		Ipolykér
		Szécsénykovácsi
	nagycsalomjai körjegyzőség	Nagycsalomja
		Ipolybalog
		Ipolykeszi
	ipolyharaszi körjegyzőség	Ipolyharaszi
		Kiscsalomja
		Leszenye
		Kóvár
zsélyi körjegyzőség	Zsély	
	Óvár	
	Erdőszelestény	
Szécsényi	bussai körjegyzőség	Bussa
		Csalár
		Galábocs
		Rárósmulyad
		Zobor
		Felsőzellő
Nógrádi	nógrádverőcei körjegyzőség	Nógrádverőce
		Kismaros
Salgótarjáni	tajti körjegyzőség	Tajti
		Medveshidegkút
		Egyházasbást
		Vecseklő

Járás	Megyei város/jegyzőség/ körjegyzőség	Település
Losonci	Losonc megyei város	Losonc
	füleki jegyzőség	Fülek
	gácsi jegyzőség	Gács
	losoncapátfalvai körjegyzőség	Losoncapátfalva
		Miksi
	persei körjegyzőség	Perse
		Bozita
		Ipolygalsa
		Fülekkelecsény
		Fülekkovácsi
		Füleksávoly
		Ipolynyitra
	pinci körjegyzőség	Pinc
		Bolyk
		Kétkeresztúr
		Nagydaróc
	ragyolci körjegyzőség	Ragyolc
		Béna
		Csákányháza
		Fülekpüspöki
	rappi körjegyzőség	Rapp
		Fülekpilis
		Kalonda
		Kismulyad
		Mucsény
		Terbeléd
	vilkei körjegyzőség	Vilke
		Jelsőc
Panyidaróc		
Tőrincs		

1. táblázat: A Nógrád vármegyének ítélt települések közigazgatási beosztása 1940 decemberében

A közigazgatás területi beosztásának rendezése mellett a 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendelet előírta az önkormányzati szervek megalakításának irányelveit is, melynek értelmében a Nógrád és Hont közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye szétválásának következtében a törvényhatósági bizottsági helyeket meg kellett osztani.

A közös törvényhatóságnak a tagjai a rendelet értelmében annak az újjászervezett vármegyének a bizottságában kaptak helyet, amelynek területén lévő községben a törvényhatósági választói névjegyzékben fel voltak véve. Abban az esetben, ha a törvényhatósági névjegyzékben valamely tag nem volt rögzítve, akkor ahhoz a vármegyéhez osztották be, amelynek a területén életvitelszerűen tartózkodott. Ha akadt olyan személy, aki egyik kitételnek sem felelt meg, akkor a bizottságok felosztása során azt kellett figyelembe venni, hogy melyik közigazgatási egység területén fizette adóját. A tagsági rendezést követően Nógrád vármegyében is ki kellett egészíteni a törvényhatóság egyetemét megtestesítő testületet a felvidéki lakosság képviselőivel, aminek folytán a megye területén fennállt csehszlovák járásek képviselőtestületeinek – a főispán meghívására – azok a választott tagjai is bekerültek az újjászervezett bizottságba, akik az illető vármegye területén laktak. A szakszerűség képviselője címén az újonnan felállított testület részei maradtak azok a tisztviselők, akik a közigazgatás rendezéséről határozó 1929. évi XXX. törvény cikk értelmében a bizottságban tagságot élveztek. A törvényhatósági bizottság megszabott kritériumok melletti felállítását követően a törvényhatósági kisgyűlés tagságát négy fővel kellett kiegészíteni, valamint az egyéb testületeket is újra kellett szervezni.³⁴

A polgári közigazgatást bevezető rendeletben meghatározott irányelvek alapján az első bécsi döntésben érintett vármegyékben az önkormányzati szervek megalakulása jellemzően 1939 tavaszán és a korai nyári időszakban zajlott.³⁵ A Nógrád vármegyei törvényhatóság kiegészítéséről igen töredékes információk állnak a rendelkezésre, ugyanis a tárgyalt időszakból nem maradt fenn törvényhatósági bizottsági jegyzőkönyv. Közvetett forrás alapján azonban megállapítható, hogy a vármegyei testület kiegészítése az 1939. június 28-i bizottsági ülésen történt, az alispáni előterjesztés alapján ekkor fogadta el a kinevezett, valamint a főispán által meghívott új rendes tagokat a bizottság.³⁶ A kisgyűlés és az egyéb testületek újjászervezéséről, tagsági kiegészítéséről a dokumentumhiány miatt ez idáig nem került elő információ.

A csehszlovák időkben a magyar tisztviselőknek nehézkes volt bejutni a közigazgatási állásokba, 1938. november 2. előtt a hivatalok jelentős részét csehszlovákok töltötték be, éppen ezért a magyar ajkú hivatalnokok reményekkel várták a visszacsatolást, melyre az Egyesült Magyar Párt is ráerősített az elégtétel ígéretével. A várakozások mellett azonban az a félelem is megfogalmazódott a felvidékiek körében, hogy a megüresedő állásokat a kormány a tapasztalt anyaországi tisztviselőkkel kívánja betölteni.³⁷ A polgári közigazgatást bevezető 9.330/1938. miniszterelnöki rendelet a területi rendezés és az önkormányzati szervek újjászervezésének szabályozása után határozott a tisztviselői

³⁴ Rendeletek tára 1938: 2914–2916.

³⁵ Bukovszky 2007: 58.

³⁶ HU-MNL-NML-XV.15. (483. doboz) Nógrád Vármegye Hivatalos Lapja 68. évf., 16. sz. (1939)

³⁷ Simon 2018: 247.

állások betöltésének módjáról is. A határozat – a törvényhatósági bizottságok és a képviselő-testületek megalakulásáig – a belügyminiszter hatáskörébe utalta a választás alá eső vármegyei és városi tisztviselők, valamint a községi és körjegyzők kinevezésének a jogát. Ez a rendelet a visszacsatolt területen élő hivatalnokok előnyben részesítéséről még nem tartalmazott kitélt, azt viszont rögzítette, hogy a belügyminiszternek a döntését a felvidéki ügyek tárca nélküli miniszterével egyetértésben kell meghoznia. Az állásba helyezett tisztviselők kinevezése ideiglenes jellegű volt, a megbízás addig szólt, amíg a megalakult törvényhatósági bizottság vagy képviselő-testület választás útján be nem töltötte a pozíciót. A kinevezett állami vagy vármegyei alkalmazottnak a korábbi állását megüresedettnek kellett tekinteni, azonban azoknak a községi vagy városi hivatalnokoknak az előző állomáshelye, akik a trianoni Magyarországon teljesítettek szolgálatot, addig nem számított annak, amíg a hivatalnok az új pozíciójában nem nyert végleges elhelyezést. A rendelet értelmében a felvidéki területekkel kapcsolatos ügyekben való tájékozódás céljából a belügyminiszter Nógrád vármegyéhez is tanácsadót rendelhetett ki a főispán mellé, akivel a törvényhatósági bizottságok megalakulásáig egyetértve kellett eljárni.³⁸

A 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendelet a tisztviselői állások betöltésének kérdésében csak a polgári közigazgatás megindításához elengedhetetlen kérdésekben határozott, a hivatali apparátusra vonatkozó részletes szabályozás összeállítását a kormány csak 1939 elején kezdte el. A munkálatok során két érdek feszült egymásnak, Budapest a magyar közigazgatásban jártas, kormányhű személyekkel akarta feltölteni a megüresedett állásokat, a Felvidéki Magyar Párt egyrészt a saját embereit kívánta pozícióhoz juttatni, másrészt ígéretet tett a választóknak, hogy helyi tisztviselőkkel töltik be a helyeket.³⁹ Az 1939. február 26-án hatályba lépő 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendelet, mely a tisztviselői apparátus személyi állományának összetételére vonatkozóan három fontos kérdéskörben határozott, végül Jaross Andorék szándékait tükrözte.

Ez a határozat a polgári közigazgatást bevezető miniszterelnöki rendelettel ellentétben már részletesen szabályozta az előnyben részesítendő tisztviselők körét. Ennek alapján előnyben kellett részesíteni azokat a hivatalnokokat, akik az elcsatolt területsávon 1921. július 26-áig kinevezett minőségben szolgálatot teljesítettek, de magyarságuk miatt elvesztették azt, és azóta a felvidéki területen laktak, vagy a trianoni Magyarországra menekültek, de itt nem kaptak állást. Annak a hivatalnoknak, aki elbocsátását követően is csehszlovák területen élt, a Magyarországon élő leszármazottai is elsőbbséget élveztek az állások betöltésénél. Mellettük azokat is előnyben kellett részesíteni, akik 1938. november 2-án a visszacsatolt területeken csehszlovák közzolgálatban álltak, vagy állandó lakhelyük a felvidéki területsávon volt.⁴⁰

³⁸ Rendeletek tára, 1938. 2916–2920. Az ideiglenesen kinevezett városi vagy községi alkalmazottak előző állásainak betöltését helyettesítéssel kellett megoldani. Abban az esetben, ha nem nyert az új hivatali helyén végleges elhelyezést, vissza kellett venni a korábbi pozíciójába.

³⁹ Simon 2018: 248.

⁴⁰ Rendeletek tára 1939: 56.

A miniszterelnöki határozat előírta, hogy az álláshoz jutott hivatalnokokat csak abban az esetben lehetett végleges minőségben alkalmazni, ha egy nemzethűséget bizonyító eljárás során a bizottság nem talált kivetnivalót múltjukban és igazoltnak tekintette őket. A külön erre a célra létrehozott testületek tagjait a felvidéki ügyek tárca nélküli miniszterével egyetértésben kellett kijelölni, mely lehetőséget biztosított a Felvidéki Magyar Pártnak, hogy érvényesítse érdekeit. Arra vonatkozóan, hogy pontosan hány embert vonhattak igazolás alá nincs pontos adat, Simon Attila becslése szerint számuk nagyságrendileg tizenegyezer főre tehető.⁴¹ Jaross Andor az igazolási eljárások során támogatta a nagyszámú elmarasztaló ítéletek meghozatalát, azonban az elbocsátások ellenére nem volt megelégedve azok mértékével.⁴² Ellenkező állásponton volt a miniszterelnöki poszton 1939. február 16-án Imrédy Bélát váltó Teleki Pál, aki sokallta az elbocsátottak számát, és elhibázottnak tartotta az igazolási eljárások lefolytatását, amit az is mutat, hogy a második bécsi döntést követően az erdélyi területeken nem létesítettek hasonló bizottságokat. Hivatalba lépését követően Jaross befolyását igyekezett csökkenteni, aminek végkimenetele az lett, hogy 1939 márciusában megszüntette a felvidéki tárca nélküli miniszteri posztot, valamint a Felvidéki Magyar Párt 1940 februárjában beolvadt a kormányon lévő Magyar Élet Pártjába.⁴³ Ezzel párhuzamosan a felvidéki pozíciókba is egyre több anyaországi tisztviselő került, 1939 nyarán a pár hónapja kinevezett főispánok többségét leváltották, valamint az egyéb posztokon is történtek változások, azonban az állások jelentős részét ezt követően is igyekeztek felvidékiekkel betölteni.⁴⁴

Az alkalmazandó elsőbbség és az igazolóeljárás lefolytatásának szabályozása mellett a 2.300/1939. miniszterelnöki rendelet kitért az állásba helyezhető tisztviselők meglévő képesítésére is. A végzettség tekintetében a rendelet úgy határozott, hogy 1940. december 31-ig az vált kinevezhetővé, aki a Magyarországon 1921. július 26-án, valamint a visszacsatolt területeken 1938. november 2-án hatályban lévő jogszabályokban meghatározott képzettséggel rendelkezett. Az a tisztviselő, amelyik nem volt birtokában az előírt iskolai végzettségnek, kötelezhető volt az utólagos szakvizsga, valamint kiegészítő képesítés megszerzésére.⁴⁵

De hogyan érvényesültek a 9.330/1938. és a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendeletben megfogalmazott irányelvek a tisztviselői állások betöltésénél a gyakorlatban? Mennyiben igazolódtott be a felvidéki lakosság azon félelme, hogy a megüresedett tisztviselői állásokat az anyaországból érkezőkkel töltik fel? A tanulmány a következőkben Nógrád vármegye példáján ezekre a kérdésekre kíván válaszlehetőséget kínálni.

⁴¹ Simon 2018: 250.

⁴² Tilkovszky 1967: 57–58.

⁴³ Uo. 59., vö. Szabó 2002: 50–51.

⁴⁴ Simon 2018: 252.

⁴⁵ Rendeletek tára 1939: 60.

A tisztviselői állások betöltése Nógrád vármegyében

Ahhoz, hogy a megfogalmazott kérdésekre válaszlehetőséget lehessen javasolni, elengedhetetlen megvizsgálni az állásba helyezett tisztviselői körhöz tartozó személyek első bécsi döntés előtti karrierútját, a véglegesítésük tényét és a képzettségüket. Az elemzés során azokat a tisztviselőket állítom középpontba, akik döntési jogkörrel rendelkeztek a járás és a községek ügyeinek intézésében, elsősorban a Losonci járáshoz kinevezett főszolgabírókra, szolgabírókra és tisztiorvosra; a város élére helyezett polgármesterre; valamint a visszacsatolt községekhez kirendelt jegyzőkre és körjegyzőkre fókuszálok. Az állásba helyezett tisztviselői apparátus meghatározásánál a *Magyarország Tiszti Cím és Névtárban* és a *Budapesti Közlönyben* közzétett adatokra támaszkodtam. Az egyes hivatalnokokra vonatkozó személyes információk, illetve a karrierutakra vonatkozó adatok feltárása során a különböző közéleti almanachok, életrajzi gyűjtemények és archontológiák voltak segítségemre.⁴⁶ Ahol volt rá mód, az ebben közölt információkat levéltári forrásokkal ellenőriztem és egészítettem ki.

A megfogalmazott szempontok vizsgálata előtt érdemes megállapítani, hogy a polgári közigazgatás ideje alatt pontosan hány főt neveztek ki az egyes tisztségekre, mekkora volt a kutatott apparátus mérete. Az 1938. december 22-én hatályba lépő 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendelet a kinevezési jogkörre vonatkozóan már kihirdetésének napján, 1938. december 18-án érvénybe lépett. Ennek megfelelően az első bécsi döntés által érintett vármegyék főispánjait Horthy Miklós kormányzó – a belügyminiszter előterjesztése alapján – már december 20-án kinevezte. A döntés értelmében Soldos Bélát, Nógrád és Hont közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye főispánját, a törvényhatóság szétválása folytán felmentette hivatalából, és az újonnan megszervezett Nógrád vármegye vezetésével bízta meg.⁴⁷ A rendelet értelmében a belügyminiszter szintén ezen a napon helyezte hivatalba a kinevezett főispán mellé tanácsadónak Beinrohr Dezsőt, akinek feladata 1939. június 27-ig a felvidéki ügyekkel kapcsolatos tájékoztatás volt.⁴⁸ A járási fogalmazói karba tartozó tisztviselők megbízása is erre a napra esett, a Nógrád vármegyében újonnan megszervezett Losonci járás főszolgabírói hivatalának vezetésével a belügyminiszter – a felvidéki ügyek tárca nélküli miniszterével egyetértésben – Herczeg Ferencet bízta meg, szolgabírónak Sréter Jánost nevezte ki.⁴⁹ Welser István járási tiszti orvos kinevezésére vonatkozóan pontos adat a tanulmány lezárásáig nem került elő, a *Keresztény magyar közéleti almanachban* közölt rövid életrajza szerint hivatalát a visszacsatolás évében, 1938-ban foglalta el.⁵⁰

⁴⁶ Lásd többek között: Csatár-Ölvedi 1939.; Földi 2002.; Hortobágyi 1940.; Hortobágyi 1941.; Madarász 1940.; Ladányi 1934.; Zonda 2018.

⁴⁷ Budapesti Közlöny 1938. december 21. 1.

⁴⁸ HU-MNL-OL-K 28-1939-L-17816 (66. tétel)

⁴⁹ Budapesti Közlöny 1938. december 21. 2.

⁵⁰ Hortobágyi 1940: II. 1188.

A községi jegyzők és körjegyzők kinevezése a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendelet hatályba lépését követően valósult meg. A *Budapesti Közlöny* 1939. március 11-én közölte az új tisztviselők névsorát, melyből kiderült, hogy a belügyminiszter egy jegyzőt és tizennégy körjegyzőt helyezett állásba.⁵¹ A Nógrád és Hont közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye Szobi járásából Nógrád vármegyénél maradt nógrádverőcei körben nem történt új kinevezés, itt az 1937. augusztus 15. óta hivatalban lévő Juhász Mihály maradt a körjegyző.⁵² Losonc polgármesterének kinevezéséről a *Budapesti Közlöny* 1939. július 2-án, a település megyei városi rangra emelése előtt két héttel adott hírt. Keresztes-Fischer Ferenc a város vezetésével ifj. Koltai Ernőt bízta meg, aki korábban ügyvédként és vármegyei árvaszéki ülnökként tevékenykedett.⁵³

A losonci városvezető megbízásával kialakult az elemzés középpontjában álló járási és községi hivatali apparátus húsz főből álló összetétele. Az első kinevezéseket követően azonban több poszton is történt változás, a vizsgált időintervallumban a főszolgabírói pozícióban kettő, a szolgabírói hivatalban hat személy fordult meg. A jegyzői és körjegyzői állásokban összesen huszonnégy tisztviselő vállalt hivatalt. Ebből adódóan az elemzés időkeretét adó 1938 és 1944 között az elemzett csoportba tartozó személyek száma harminchét főre tehető. A következőkben ennek a harminchét személynek néhány szociodemográfiai jellemzőjét (születési hely, képzettség) és a korábbi karrierútját elemzem, és ennek segítségével kívánok válaszlehetőséget kínálni a korábban megfogalmazott kérdésekre.

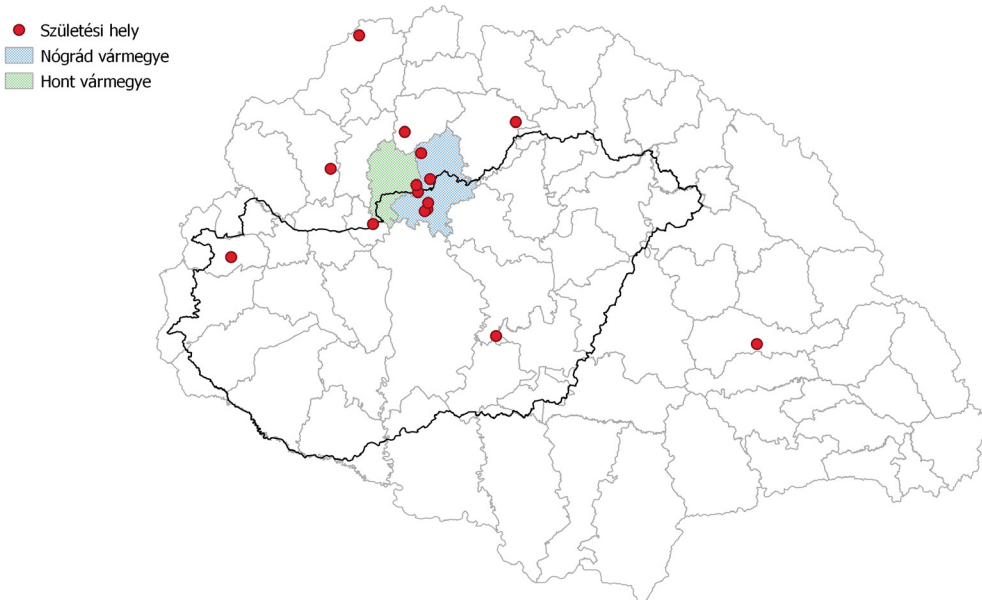
A visszacsatolt területeken kinevezett tisztviselők születési és korábbi állomáshelye

Ahhoz, hogy igazolni vagy éppen cáfolni lehessen a felvidéki közvélekedés azon állítását, miszerint a megüresedett állásokat anyaországi tisztviselőkkel töltötték fel, elengedhetetlen megvizsgálni azt, hogy a polgári közigazgatás bevezetését követően a vizsgált tisztviselői pozíciókra kinevezett hivatalnokok a történelmi Magyarország mely régiójában található településen jöttek világra. A Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területekre 1938 decemberében első alkalommal kinevezett húsz községi és járási tisztviselő születési helyét elemezve tizenöt esetben volt megállapítható annak pontos helye. Csoportokra osztva ezeket három kategória állapítható meg: 1) a történelmi Nógrád vármegye területén, 2) a Nógrád vármegyén kívül eső felvidéki területen, 3) a történelmi Magyarország egyéb területén született.

⁵¹ Budapesti Közlöny 1939. március 11. 2.

⁵² Földi 2002: 177.

⁵³ Budapesti Közlöny 1939. július 2. 1.

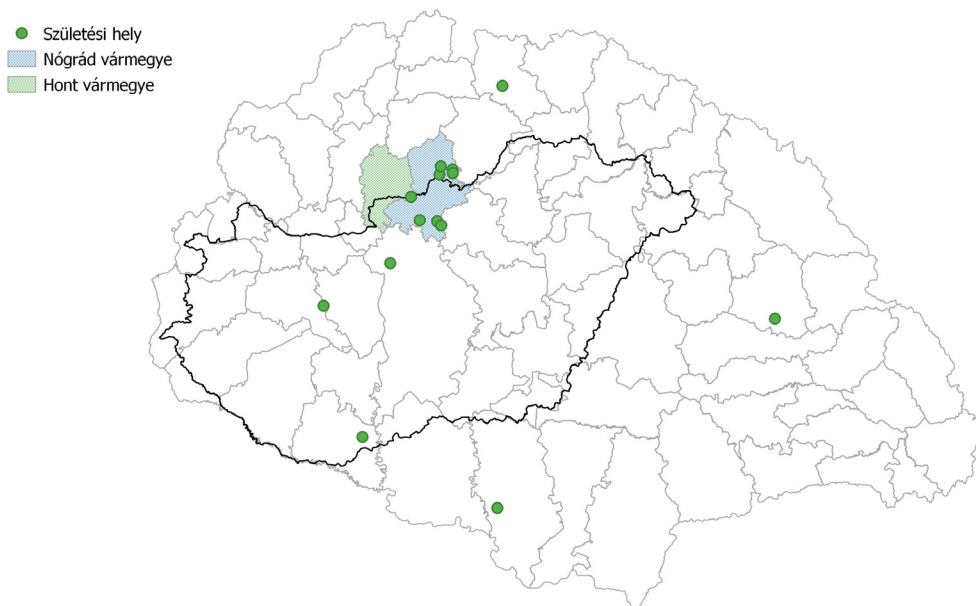

1. kép: A polgári közigazgatás bevezetését követően kinevezet első tisztviselők születési helye (alaptérkép forrás: GISa Hungarorum projekt megyeszintű térképe)

A települések három kategóriába történő besorolását követően megállapítható, hogy a történelmi Nógrád vármegye területén és az azon kívül eső felvidéki régióban egyaránt hat-hat tisztviselő látta meg a napvilágot, a történelmi Magyarország egyéb területein csak három tisztviselő született. Megvizsgálva a második és a harmadik kategóriába sorolt települések vármegyei megoszlását az a következtetés vonható le, hogy a nógrádi régió fennhatóságán kívül eső felvidéki és egyéb területen született kilenc tisztviselő közül három jött a világra a vizsgált vármegyével szomszédos Gömör és Kishont, Zólyom, illetve Hont törvényhatóságának a területén. Hat tisztségviselő az elemzés középpontjában álló Nógrád vármegye területétől távolabb elhelyezkedő Trencsén, Nyitra, Esztergom, Sopron, Jász-Nagykun-Szolnok és Kolozs vármegye valamely településén született. A történelmi Nógrád vármegyéhez legközelebb eső Hont törvényhatóságához tartozó Bátorfaluban – mely község az első bécsi döntés után a Nógrádhoz tartozó Balassagyarmati járás része lett – született 1911. június 13-án Tornyos Vidor körjegyző, akit a polgári közigazgatás bevezetését követően a belügyminiszter meg is bízott a település köré szerveződő körjegyzőség vezetésével.⁵⁴ Azok közül a tisztviselők közül, akiknek ismert a születési helye, ő az egyetlen, aki azon a településen jött a világra, ahol aztán hivatalát is betöltötte. A vizsgált törvényhatóságtól legtávolabb eső Kolozs vármegyében található Kolozsváron Welser István, a Losonci járás tisztiorvosa látta meg a napvilágot, azonban 1922-től már a trianoni Magyarország területén élt és

⁵⁴ ÁBTL 3.1.5. O-15223 2/6/a; Budapesti Közlöny 1939. március 11.

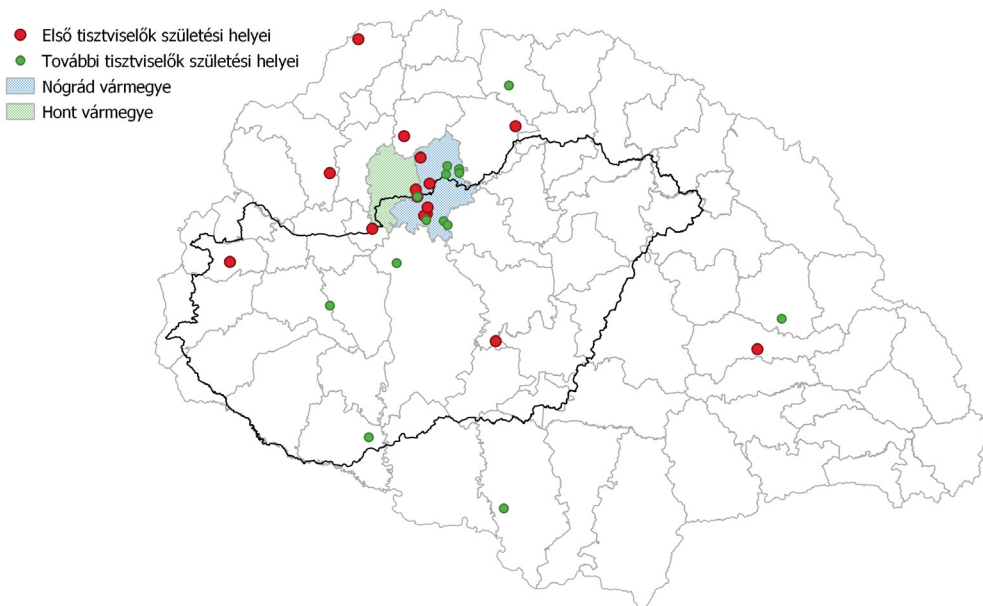
tevékenykedett.⁵⁵ Figyelembe véve a trianoni országhatárt megállapítható, hogy kilenc fő született olyan országrészben, melyet a békeszerződéssel elcsatoltak Magyarországtól, közülük nyolc személy jött világra a felvidéki területsávon.

2. kép: A személycserék következtében álláshoz jutott tisztviselők születési helye (alaptérkép forrás: GISa Hungarorum projekt megyeszintű térképe)

A személycserék következtében álláshoz jutott tizenhét tisztviselő közül tizennégy egyénnek ismert a születési helye, melyeket besorolva az előzőekben meghatározott kategóriákba a következők állapíthatók meg. Amíg a történelmi Nógrád vármegye területén nyolc hivatalnok jött világra, addig a törvényhatóságon kívül eső felvidéki régióban mindössze egy tisztviselő született. A történelmi Magyarország egyéb területein öt későbbi nógrádi tisztviselő születési helye található, a vizsgált vármegyétől legtávolabb eső két vármegye ez esetben Szolnok-Doboka és Torontál. A Szolnok-Doboka vármegye fennhatóságához tartozó Szamosújvár településen Szász Árpád későbbi losoncapátfalvai körjegyző, a Torontál vármegyében található Nagybecskereken Virágh Károly tajti körjegyző jött a világra. A trianoni országhatárt figyelembe véve elmondható, hogy a tizennégy főből heten születtek a békeszerződés által elcsatolt régiókban, közülük öten a felvidéki területsávon.

⁵⁵ Hortobágyi 1940: II. 1188.; Schneider–Juhász 1937: 572.

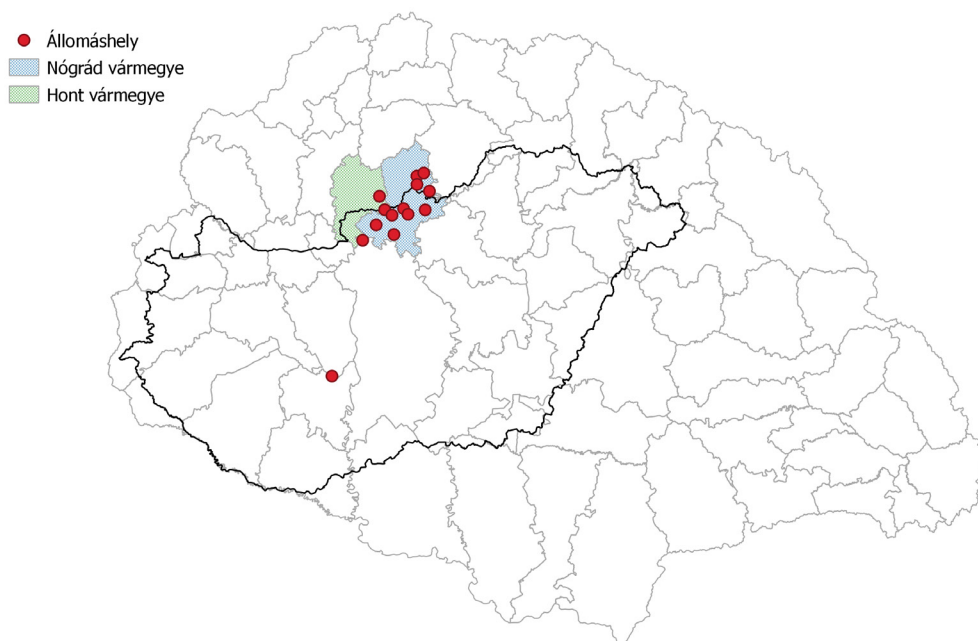
3. kép: 1938–1944 között hivatalt vállalt tisztviselők születési helye (alaptérkép forrás: GISa Hungarorum projekt megyeszintű térképe)

Együtt vizsgálva az első tisztviselők és a személycserék következtében álláshoz jutott hivatalnokok születési helyeit elmondható, hogy a Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területeken alkalmazott egyének jelentős része – tizennégy fő – a törvényhatóság területén látta meg a napvilágot, hét a felvidéki vármegyék egyikében, és további nyolc az ország egyéb területein. Tekintetbe véve a trianoni határt megállapítható, hogy a huszonnyolc főből tizenhatan születettek olyan országrészben, melyet elcsatoltak az ország területétől, közülük tizenhárman származtak a Felvidékről. Az ismert adatok alapján tehát elmondható, hogy az elemzett tisztviselői csoport több mint fele nem felvidéki származású volt, ami némiképp igazolhatja a visszacsatolt területeken élők korabeli közzvélekedését.

A korábbi állomáshelyek megoszlásának figyelembevételével azonban a születési helyek alapján kialakult nézet változhat, ugyanis több olyan nem felvidéki vagy Nógrád vármegyei születésű tisztviselő lehetett, aki hosszú ideje élt és tevékenykedett a felvidéki régióban, integrálódott a lokális társadalomba, így az itt élők helyiként tekintettek rá. Ennek elemzése nemcsak az előzőekben körvonalazódott állítás árnyalásához vagy igazolásához elengedhetetlen, hanem ahhoz is, hogy képet lehessen alkotni arról, hogy a kinevezéseknél milyen mértékben érvényesült a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendelet előnyben részesítendő hivatalnokokról szóló paragrafusa.

A *Magyarország tiszti cím- és névtárának* kötetei alapján megállapítható, hogy a visszacsatolást követően első alkalommal kinevezett, a vizsgált csoportba tartozó főszolgabíró, szolgabíró, tiszti orvos, polgármester, jegyzők és körjegyzők közül mindössze egy személy, Kováts János dolgozott a trianoni békeszerződés becikkelyezése előtt a felvidéki

adminisztrációban.⁵⁶ Az 1921 júliusa előtt hivatalt vállalt és az 1938 decembere után kinevezett tisztviselők közötti rokoni kapcsolatok száma sem kiugró, csak egy esetben azonosítható családi kötelék.⁵⁷ Ennek alapján elmondható, hogy a Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területekre kinevezett tisztviselők esetében csekély számban alkalmazták a jogszabálynak azokat a kitételeit, melyek előírták a visszacsatolt régióban 1921 előtt hivatalt vállalt, de magyarságuk miatt állástalanná vált felvidéki lakcímmel rendelkező tisztviselők és azok rokonainak elsőbbségét. Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a rendelet vonatkozó bekezdésének megfelelő közigazgatási szakembereket az állások feltöltésénél figyelmen kívül hagyták, előfordulhatott az is, hogy nem akadt olyan hivatalnok, akinél alkalmazni lehetett ezt a kitételet.

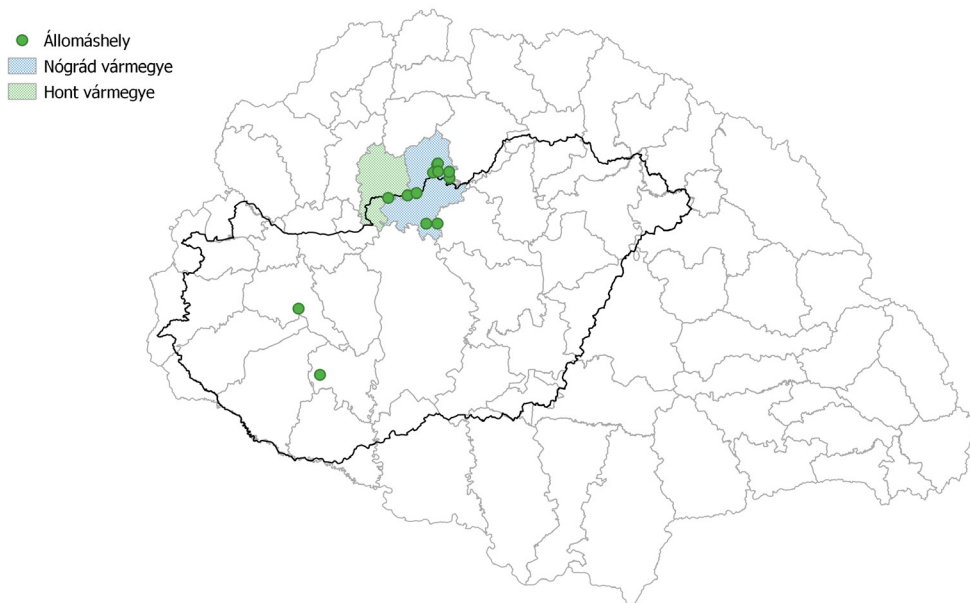
4. kép: A polgári közigazgatás bevezetését követően kinevezet első tisztviselők korábbi állomáshelye (alaptérkép forrás: GISta Hungarorum projekt megyeszintű térképe)

A polgári közigazgatás bevezetését követően kinevezett húsz tisztviselő közül tizennégy fő esetében ismert az a település, ahol a visszacsatolást megelőzően dolgozott.

⁵⁶ Kováts János a trianoni békeszerződést megelőzően a Losonci járás szolgabírójaként tevékenykedett, majd 1919-től a füleki magyar járás főszolgabírója, mely állásából a csehszlovák eskü megtagadása miatt elbocsátották. Magyarország tiszti cím- és névtárának 1915–1918 között megjelent kötetei; Madarász 1940: 525.

⁵⁷ Az 1939 márciusában a bátorfalui kör élére kinevezett Tornyos Vidor jegyző édesapja szintén ennek a körjegyzőségnek a vezetését látta el a trianoni békeszerződést megelőzően. Magyarország tiszti cím- és névtárának 1906–1918 között megjelent kötetei.

A korábbi állomáshelyeket megvizsgálva szembeötlő, hogy jelentős részük a történelmi Nógrád vármegye területén teljesített szolgálatot, mindössze kettő tisztviselő érkezett más régióból. Zahumenszky Imre a Nógrád vármegyével szomszédos – az első bécsi döntés után a törvényhatósághoz csatolt – Hont vármegyei Csábon működött körjegyzőként,⁵⁸ Welser István pedig a Fejér vármegyei Vajta településen szolgált orvosként.⁵⁹ Figyelembe véve a trianoni országhatárt elmondható, hogy a visszacsatolást megelőző időszakban öt tisztviselő tevékenykedett a csehszlovák közigazgatásban. Ez a szám további eggyel növelhető, ugyanis Herczeg Józsefnek, a Losonci járás első főszolgabírójának a korábbi állomáshelye nem ismert – így a térképen nem szerepel –, azonban a források alapján megállapítható, hogy a csehszlovák időben közigazgatási főbiztosként tevékenykedett.⁶⁰ A hat tisztviselő közül öten már a katonai közigazgatás időszaka alatt is azon a településen teljesítettek szolgálatot, ahová aztán a polgári közigazgatás bevezetését követően a belügyminiszter ideiglenes hatállyal kinevezte őket. Az ismert adatok alapján megfigyelhető, hogy csak az első körben kinevezett tisztviselők egyharmadánál érvényesült a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendeletnek az 1938. november 2-án csehszlovák közszolgálatban álló személyeket előnyben részesítő kitétele.

5. kép: A személycserék következtében álláshoz jutott tisztviselők korábbi állomáshelye (alaptérkép forrás: GISa Hungarorum projekt megyeszintű térképe)

⁵⁸ Csatár-Ölvedi 1939: Adattár 32.

⁵⁹ Hortobágyi 1940: II. 1188.

⁶⁰ HU-MNL-OL-K 27 (1940. március 30. 46.); A Minisztertanács jegyzőkönyvei elérhetőek a Magyar Nemzeti levéltár Országos Levéltára honlapjáról (<https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944/adatlap/58240> (letöltés: 2022. 04. 19.))

A személycserék következtében álláshoz jutott tizennyolc személy⁶¹ korábbi hivatali helyét elemezve az első körben kinevezett tisztviselők esetében kapott eredményekhez hasonló kép rajzolódik ki. A tizennyolc fős csoport jelentős részének korábbi állomáshelye a történelmi Nógrád vármegye területén volt található, azonban mindössze nyolcan teljesítettek szolgálatot a trianoni Magyarország határain kívül eső települések egyikén. A személycserékkel kettő olyan hivatalnokot helyeztek Nógrád vármegyébe, aki korábban a törvényhatóságtól távol eső régió közigazgatásában dolgozott. Az 1940 májusában kinevezett Szász Árpád losoncapátfalvai körjegyző előzőleg a Tolna vármegyei Kocsola község adóügyi jegyzőjeként,⁶² az 1942. március 10-e körül megbízott Óriás Oszkár szolgabíró pedig a Veszprém vármegyei Veszprémi járás közigazgatási gyakornokaként tevékenykedett.⁶³

Kitekintve a véghez vitt személycserék idejére szembetűnő, hogy Teleki Pál miniszterelnöki pozícióba kerülésével a – közigazgatási szerepkör mellett jelentős politikai feladatokat is ellátó – főispánok leváltását Nógrád vármegyében nem követte a szakudást igénylő alsóbb közigazgatási posztokon radikális átalakítás.⁶⁴ A miniszterelnök 1939. február 16-i eskütételét követően a polgári közigazgatás bevezetése után kialakított állományban az első változás június 14-én történt, amikor a hivatalban lévő Sréter János mellé kinevezték Kováts Jánost losonci szolgabírónak.⁶⁵ A soron következő változás csak egy évvel később, 1940 májusában ment végbe, amikor a Losonci járás főszolgabírói hivatalának vezetésével a belügyminiszter Zorkóczy Lajost bízta meg.⁶⁶ A jegyzői és körjegyzői állásokban a legtöbb személycsere 1940 tavaszán és nyarán zajlott, a tizenegy újonnan állásba helyezett jegyző közül ebben az időintervallumban neveztek ki öt személyt.

⁶¹ Bár a vizsgálati csoport harminchét fős, az első körben állásba helyezett húsz tisztviselőt követően a személycserék során összesen tizennyolc egyén kapott új hivatalt. Ennek oka, hogy Szoták Pált, az 1939 márciusa körül kinevezett első vilkei körjegyzőt 1941 tavaszán az 1940 decemberében létesült gácsai jegyzőség vezetésével bízták meg.

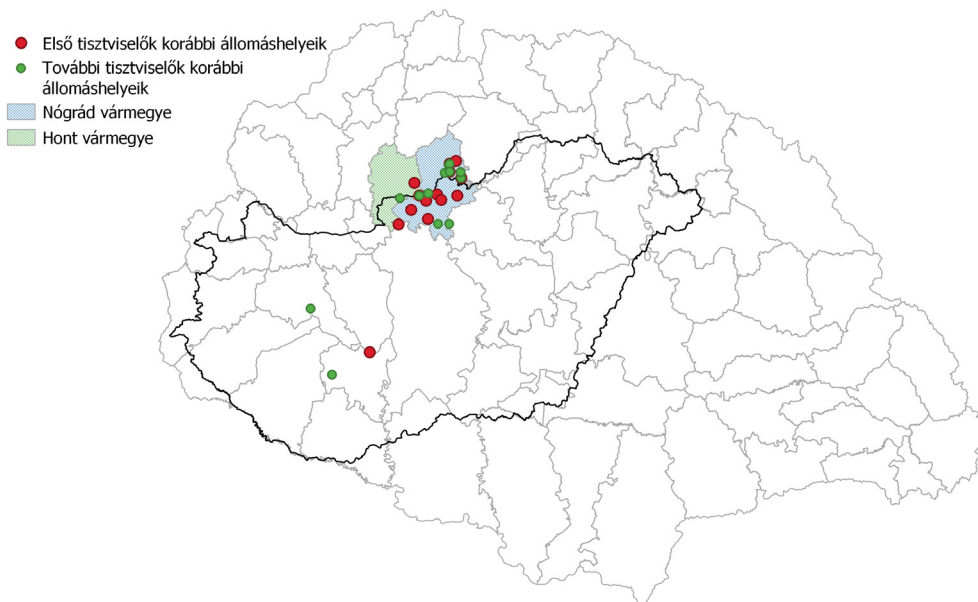
⁶² Budapesti Közlöny 1940. május 18. 1.; HU-MNL-ZML-XVII.406.-1303/1945.

⁶³ Magyarország tiszti cím- és névtára 1940: 89.; Budapesti Közlöny 1942. március 10. 1.

⁶⁴ Teleki kinevezését követően a polgári közigazgatás bevezetésekor kinevezett főispánok jelentős részét leváltották. Nógrád vármegyében a belügyminiszter 1939. március 13-án Soldos Béla helyére Baross Józsefet nevezte ki. Vö. Simon 2018: 252.; Budapesti Közlöny 1939. március 14. 2.

⁶⁵ HU-MNL-NML-IV.412. (17. doboz 42. kötet) Nógrád-Hont vármegye alkalmazottainak állománykönyve 143.

⁶⁶ Uo. 27.

6. kép: 1938–1944 között hivatalt vállalt tisztviselők korábbi állomáshelye (alaptérkép forrás: GISa Hungarorum projekt megyeszintű térképe)

A korábbi állomáshelyek tekintetében összességében elmondható, hogy az 1938 és 1944 között kinevezett tisztviselők jelentős része ugyan a történelmi Nógrád vármegye valamely településén teljesített szolgálatot, azonban a vizsgált körnek kevesebb mint a fele vállalt hivatalt a trianoni Magyarország területén kívül. Mindez azt mutatja, hogy a pozícióosztások alkalmával nem minden esetben érvényesítették a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendeletben rögzített kinevezési elsőbbségre vonatkozó passzust, ami azt hozta magával, hogy Nógrád vármegyében a felvidéki tisztviselők mellett a megüresedett állások betöltését követően megjelentek az anyaországi hivatalnokok is. A Magyarországról érkező vezető hivatalnokok száma azonban nem minden vizs-csacsatolt területen volt ilyen mértékű. Bajcsi Ildikó kutatása alapján tudott, hogy a Komárom vármegye Komáromi járásához tartozó települések tizenkettő jegyzője közül mindössze három fő volt anyaországi. Igaz, az alsóbb közigazgatási szinteken már itt is számos magyarországi hivatalnok tevékenykedett, a tizenhét segédjegyzőből tizenhárom a trianoni határon belülről érkezett.⁶⁷ Simon Attila kutatása is a felvidékiek magasabb arányát mutatta ki Nyitra és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye vonatkozásában, itt a fontosabb pozíciók háromötödénél helyi tisztviselőket alkalmaztak, az anyaországi hivatalnokokat csak a fennmaradt helyekre neveztek ki.⁶⁸

⁶⁷ Bajcsi 2020: 32–33.

⁶⁸ Simon 2018: 252.

A visszacsatolt területeken kinevezett tisztviselők igazolása és véglegesítése

A visszacsatolt területeken megszervezett állások betöltése a 9.330/1938. és a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendeletek értelmében ideiglenes jellegű volt. A kinevezett tisztviselők közül azokat, akik a trianoni békeszerződés és az első bécsi döntés között az elcsatolt területsávon működtek, azonban csak egy nemzethűségi igazolási eljárás pozitív elbírálását követően lehetett végleges minőségben alkalmazni.⁶⁹ A véglegesítések határidejét az 1942. évi XXII. törvénycikk további rendelkezésig, de legkésőbb 1947. december 31-ig kitolta, valamint a végleges kinevezés jogkörét a vármegyei és városi tisztviselők, illetve a községi és körjegyzők esetében a belügyminiszter hatáskörébe utalta.⁷⁰ A Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területeken kinevezett hivatalnokokra vonatkozóan igazolóbizottsági dokumentum ez idáig nem került elő, releváns információval sem az igazolóbizottságok Országos Levéltárában őrzött töredékes anyaga,⁷¹ sem a Nógrád Megyei Levéltár fondjai nem szolgáltak. A véglegesítések tényét azonban a *Budapesti Közlöny* számaiban közzétették, így ennek alapján esetenként feltételezhető a nemzethűségi vizsgálat lefolytatása és eredménye.

Az 1938. decembere után első alkalommal kinevezett, a vizsgált csoportba tartozó húsz tisztviselő közül mindössze nyolc esetben volt megállapítható a véglegesítés ténye, és két személynél volt feltételezhető. A feltételezett esetekben a hivatalnokok tisztségüket még 1944 végén is betöltötték, azonban figyelembe véve az 1942. évi XXII. törvénycikk vonatkozó paragrafusait, ez nem jelentette azt, hogy mindezt végleges minőségben tették. A ténylegesen állandósított nyolc fő közül először Koltai Ernőt, Losonc megyei város polgármesterét véglegesítette a belügyminiszter 1943. június 13. körül.⁷² A körjegyzők kinevezése 1943. július 6. és december 30. körül vált véglegessé, az első alkalommal hat, a második alkalommal egy hivatalnokot helyezett Keresztes-Fischer Ferenc végérvényesen pozícióba.⁷³ A rendelkezésre álló adatok alapján – a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendelet határozatát figyelembe véve – a véglegesített tisztviselők közül egy személy esetében feltételezhető biztonsággal az igazolási eljárás lebonyolításának ténye. A vizsgált csoportból egyedül Bory Zoltán, a pinci körjegyzőségnek a jegyzője teljesített szolgálatot a csehszlovák közigazgatásban – 1931 óta a településen tevékenykedett –, így csak nála merülhetett fel az eljárás lefolytatása.⁷⁴ Tekintettel arra, hogy a belügyminiszter 1943. júliusában állandósította pozíciójában, feltételezhető annak kedvező elbírálása. A nem véglegesített tíz hivatalnok esetében megállapítható volt, hogy

⁶⁹ Rendeletek tára 1939: 57.

⁷⁰ Az 1942. évi XXII. törvénycikk a vármegyei, városi és községi tisztviselők alkalmazásának, valamint egyes szolgálati viszonyainak átmeneti szabályozásáról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94200022.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42> (letöltés: 2022. 04. 19.)

⁷¹ HU-MNL-OL-K 568 (1. cs.)

⁷² Budapesti Közlöny 1943. június 13. 1.

⁷³ 1943. júliusában Mihalovics Béla, Bory Zoltán, Tornyos Vidor, Erdélyi János, Deák Ferenc és Dobroczy Antal körjegyzőket véglegesítette a belügyminiszter. Vö. Budapesti Közlöny 1943. július 7. 4.; 1943. decemberében Váry László körjegyző kinevezése vált véglegessé. Vö. Budapesti Közlöny 1943. december 30. 2.

⁷⁴ Madarász 1940: 359.

tisztviselváltás vagy nyugdíjazás miatt nem nyertek állandó elhelyezést állásaikban. Négy tisztviselőt nyugállományba helyeztek, öten más állomáshelyen folytatták közigazgatási pályájukat. A nyugdíjazott hivatalnokok közül hárman szolgáltak az első bécsi döntést megelőzően a felvidéki területsávon, esetükben a forráshiány miatt nem volt megállapítható az igazolóeljárás lefolytatásának kezdeményezése. Azoknak a tisztviselőknek a köréből, akik más településen folytatták közigazgatási tevékenységüket, ketten dolgoztak biztosan a csehszlovák közszolgalatban, ezért ahhoz, hogy végleges minőségben tudják folytatni azt, minden bizonnyal nekik is át kellett esni az igazolóeljárásón.⁷⁵ A nem véglegesített hivatalnokok közül egy főnél sem a nyugdíjazás, sem a tisztviselváltás ténye nem volt megállapítható.

A személycserék során állásba helyezett tizenhét tisztviselő köréből mindössze három hivatalnokot nem véglegesített a belügyminiszter, közülük Óriás Oszkár és Virágh Károly a felvidéki területen kívül eső közigazgatási poszton tevékenykedett tovább,⁷⁶ Szoatak Pál pedig feltételezhetően életét vesztette.⁷⁷ Nemzethűségi igazolóeljárásón feltehetően egyik állásba helyezett tisztviselőnek sem kellett átesnie, ugyanis a rendelkezésre álló adatok alapján az volt megállapítható, hogy 1938. november 2-a előtt a trianoni országhatáron belül tevékenykedtek.

A vizsgált harminchét tisztviselő vonatkozásában tehát hat esetben merülhetett fel az igazolóeljárás lefolytatása, ugyanis ennyien dolgoztak ideiglenes kinevezésük előtt a csehszlovák közigazgatásban. A véglegesítések tényéből biztonsággal két személy esetében valószínűsíthető, hogy a polgári közigazgatás bevezetését követően átesett az igazolóbizottsági eljárásón, melynek elbírálási folyamata pozitív eredménnyel végződött. Közülük azonban csak Bory Zoltán teljesített szolgalatot végleges minőségben a Nógrád vármegyéhez visszacsatolt területen, Zahumenszky Imre Bánkeszin nyert végleges elhelyezést. További egy esetben szintén felmerülhet az eljárás kedvező végeredménye, azonban ezt nem lehet biztonsággal kijelenteni, ugyanis Vozáry István rappi segédjegyző véglegesítéséről a tanulmány lezárásáig nem került elő információ. A további három csehszlovák időben hivatalt vállalt tisztviselő esetében a rendelkezésre álló források alapján nem lehetett következtetni az eljárás lefolytatására. Figyelembe véve ezeknek a hivatalnokoknak a karrierútját megállapítható, hogy véglegesítésük előtt jellemzően nyugállományba helyezték őket, mely döntés mögött nem okvetlenül a megkérdőjelezhető nemzethűség állt.

⁷⁵ Az 1937 óta Csábon dolgozó Zahumenszky Imrét a belügyminiszter 1941 júniusában Bánkeszire helyezte át körjegyzőnek, mely tiszttségében 1943 júliusában véglegesítette. A polgári közigazgatás bevezetése után losoncapátfalvai körjegyzővé kinevezett Vozáry István 1920 és 1938 között is a csehszlovák közigazgatásban tevékenykedett. Losoncapátfalvai megbízatását követően a rappi körjegyzőségnél dolgozott segédjegyzőként. Vö. Csatar–Ölvedi 1939: 32.; Budapesti Közlöny 1941. június 22. 1.; Budapesti Közlöny 1943. július 1. 2.; Madarász 1940: 742.; Baross–Takács 1942: 886.

⁷⁶ Óriás Oszkár losonci járási szolgalbírói tevékenységét követően Nógrád vármegyei aljegyzőként dolgozott tovább. Vö. Magyarország tisztai cím- és névtára 1943: 85.; Virágh Károly a ceredi körjegyzőség körjegyzője lett. Vö. Földi 2002: 115.

⁷⁷ Földi 2002: 133. Az adatot más forrásokkal megerősíteni a tanulmány lezárásáig nem volt mód.

A visszacsatolt területeken kinevezett tisztviselők képzettsége

A tisztviselők elméleti képzéséről a korszakban az 1929. évi XXX. törvénycikk rendelkezései voltak az irányadóak, melynek alapján a vármegyei, járási és megyei városi közigazgatás körében a fogalmazási tennivalók ellátására hivatott állások betöltéséhez „tudománygyetemen szerzett jogi vagy államtudományi tudori vagy a közgazdaságtudományi karon a közigazgatási szakosztály elvégzése után szerzett közgazdaságtudományi tudori” oklevélre volt szükség.⁷⁸ A törvény alapján a községi jegyzői hivatalokra is csak az volt alkalmazható, aki igazolta az állás betöltéséhez megállapított képzettség meglétét, azonban arról nem az 1929. évi törvény, hanem az 1900. évi XX. törvénycikk rendelkezett.⁷⁹ Ennek alapján csak az válhatott jegyzővé, aki egy szervezett közigazgatási tanfolyam elvégzését követően letette a közigazgatási vizsgát, és jegyzői oklevelet szerzett.⁸⁰ Az első bécsi döntést követően a polgári közigazgatás bevezetését szabályozó 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendelet – a visszacsatolt területekre vonatkozóan – a két törvény idevágó paragrafusait módosítva előírta, hogy az állásokra olyan személyt is ki lehetett nevezni, aki elméleti képzéssel rendelkezett, de a gyakorlati vizsgát nem tette le. A felvidéki lakosok esetében ettől is megengedőbb volt a jogszabály, a vonatkozó passzust alkalmazva az is állásba helyezhető volt, aki semmilyen szakképzéssel nem rendelkezett.⁸¹ Ezen a szabályozáson a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendelet némiképp finomított. Ennek alapján a felvidéki területeken megállapított közigazgatási pozíciók betöltésénél 1940. december 31-ig az vált kinevezhetővé, aki a Magyarországon 1921. július 26-án, valamint a visszacsatolt területeken 1938. november 2-án hatályban lévő jogszabályokban meghatározott képzéssel rendelkezett. Az a tisztviselő, amelyik nem rendelkezett a megfelelő képzettséggel, kötelezhető volt a szakvizsga, valamint az utólagos képzés megszerzésére. A rendelet értelmében ebben az esetben a kinevezést ideiglenes jellegűnek kellett tekinteni.⁸²

A jogszabály értelmében – a Nógrád vármegye visszacsatolt területeire kinevezendő tisztviselőket illetően – a járási, illetve a megyei városi hivatalnokok esetében lehetett volna eltekinteni a meglévő jogi, államtudományi vagy közgazdaságtudományi doktrátustól, ugyanis azt csak az 1929. évi XXX. törvénycikk tette az alkalmazás kötelező feltételévé. Losonc városához, valamint a járáshoz kinevezett, a vizsgálati csoportba tartozó polgármester, főszolgabírók, szolgabírók és tisztiorvos esetében azonban az esetek jelentős részében nem kellett alkalmazni a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendelet meglévő képzésre vonatkozó könnyítéseit, ugyanis egy kivétellel az állásba

⁷⁸ Az 1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92900030.TV&targetdate=&printTitle=1929.+%C3%A9vi+XXX.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (letöltés: 2022. 04. 19.)

⁷⁹ Az 1900. évi XX. törvénycikk a községi közigazgatási tanfolyamokról. <https://net.jogtar.hu/ezet-ev-torveny?docid=90000020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35> (letöltés: 2022. 04. 19.)

⁸⁰ Csizmadia 1984: 34.

⁸¹ Rendeletek tára 1938: 2918.

⁸² Rendeletek tára 1939: 60.

helyezett tisztviselők rendelkeztek az 1929. évi törvényben előírt végzettséggel. Az 1940 májusában kinevezett losonci járási főszolgabíró Zorkóczy Lajos 1921-ben szerzett államtudományi doktorátust a szegedi egyetemen,⁸³ a viselt doktori címe alapján azonban megállapítható, hogy már elődje, – a 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendelet értelmében kinevezett – Herczegh József is birtokolta az állás betöltéséhez megfelelő végzettséget. Kováts János kivételével a főszolgabírók mellé 1938 és 1944 között kinevezett, a járási fogalmazói kar alsóbb szintjén hivatalt vállaló szolgabírók esetében is el lehetett tekinteni az 1939-ben kibocsátott rendelet alkalmazásától, ugyanis mindegyik kinevezett tisztviselőnek megvolt a megfelelő képesítése. Az 1929. évi törvényben előírt doktori fokozat hiánya egyedül Kováts János esetében merült fel, a rendelkezésre álló források alapján csak annyi volt megállapítható, hogy államtudományi államvizsgát tett.⁸⁴ A különös képzettséget igénylő járási tisztiorvosi hivatalt elnyert Welsér István az orvosi végzettsége mellett tisztiorvosi, iskolaorvosi és egészségtanári képesítéssel is rendelkezett.⁸⁵ A Nógrád vármegyéhez visszacsatolt, 1939 júliusában megyei városi rangra emelt Losonc polgármesterének kinevezett Koltai Ernő jogi tanulmányait 1921 és 1925 között elvégezte, így esetében is el lehetett tekinteni a 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendelet vonatkozó paragrafusának alkalmazásától.⁸⁶

A polgári közigazgatás bevezetését követően első alkalommal megválasztott tizenhat községi jegyző és körjegyző közül tizenkét személyről tudott, hogy a kinevezés pillanatában rendelkezett községi közigazgatási tanfolyamon szerzett jegyzői oklevéllel, így a járási tisztviselők mellett rájuk nézve sem kellett alkalmazni a többször idézett rendelet vonatkozó határozatát. A maradék négy tisztviselőnek nem ismert pontosan a kinevezés pillanatában meglévő képesítése. Közülük Váry László bussai körjegyzőt 1943 decemberében a belügyminiszter állandósította állásában, így ha a kinevezése pillanatában még nem is rendelkezett a megfelelő végzettséggel, legkésőbb véglegesítése időpontjára meg kellett szereznie azt. Három körjegyzőt – Tilles Bélát, Szoták Pált és Szabó Kornélt – azonban nem véglegesítettek állásában, 1940-ben és 1941-ben megszűnt jogviszonyuk, melynek oka lehetett az elméleti képesítés hiánya is, azonban figyelembe véve korábbi tisztségüket, valamint azt, hogy állásuk megszűnése után közülük volt, aki másik településen működött tovább, feltételezhető, hogy rendelkeztek a megfelelő képesítéssel. A tisztségváltások során állásba helyezett új jegyzők tekintetében is elmondható, hogy többségük már kinevezése pillanatában birtokolta a pozíció betöltéséhez szükséges végzettséget, tizenkettő személyből tíz biztosan elvégezte a jegyzői tanfolyamot.

A tisztviselők képesítésére vonatkozó adatok tehát összességében arra utalnak, hogy Nógrád vármegyében az első bécsi döntést követően bevezetett polgári közigazgatás időszakában a kezdetektől egy kompetens szakértői apparátus vezette a visszacsatolt részek közigazgatási eseményeit.

⁸³ Ladányi 1934: 451.

⁸⁴ Madarász 1940: 525.

⁸⁵ Schneider–Juhász 1937: 572.; Hortobágyi 1940: II. 1188.

⁸⁶ Zonda 2018: 122.

Összegzés

Összességében mit mutatnak meg az elemzés eredményei? A polgári közigazgatást bevezető 9.330/1938. számú miniszterelnöki rendeletet a tisztviselők alkalmazására vonatkozóan jelentősen kiegészítő és részletesen szabályozó 2.300/1939. számú miniszterelnöki rendeletben több olyan passzus is szerepelt, amely a Felvidéki Magyar Párt és Jaross minisztériumának érdekeit tükrözte. A felvidéki származású tisztviselők előnyben részesítése, valamint a nemzethűséget igazoló eljárások rendeletben rögzített alkalmazásának szükségessége előrevetítette egy, a felvidéki érdekeknek megfelelő hivatali apparátus felállításának lehetőségét. A Nógrád vármegyéhez visszacsatolt településekre kinevezett és a kutatott csoportba tartozó tisztviselők példáján keresztül azonban megállapítható, hogy a rendelet gyakorlati végrehajtása során legalább olyan mértékben érvényesült a kormány érdeke, nevezetesen az anyaországi közigazgatásban jártas munkaerő hivatalba állítása, mint a felvidékiek szempontjai. A belügyminiszter által ideiglenesen kinevezett, majd véglegesített tisztviselők egy része nem felvidéki származású volt, de még a korábbi állomáshelyeik sem a visszacsatolt területsávon voltak találhatóak. Ennek köszönhetően számos anyaországi, viszont a magyar közigazgatási rendszert jól ismerő személy került a Felvidékre. Ez a tény némiképp igazolta a Magyarországnak ítélt területeken élő hivatalnokok félelmét, hogy a magyar kormány a megüresedett állomáshelyeket nem helyiekkel tölti majd fel, arról azonban nem volt szó – amit a rendszerváltás előtti helytörténeti irodalom is hangoztatott⁸⁷ –, hogy tömeges beáramlás történt volna. A konfliktusok elkerülése miatt a kormánynak is fontos volt a felvidéki hivatalnokok alkalmazása, mely törekvés – még ha kisebb mértékben is, mint a Felvidék más régióiban – azért a Nógrád vármegyéhez kinevezett hivatalnokok példáján is megfigyelhető. Az ország vezetésének azonban a pozícióosztások alkalmával a szakértelem kritériumát is szem előtt kellett tartania,⁸⁸ melyet érvényesítve eredményesen állított fel egy magyarországi szempontból kompetens szakértői tisztviselői kart a vármegyéhez visszacsatolt közigazgatási egységeken. Teleki Pál miniszterelnök hivatalba kerülését követő tisztviselőváltások esetében is ennek a szempontnak az érvényesülése figyelhető meg a nógrádi területeken, a szaktudást igénylő alsóbb közigazgatási állásoknál nem történt azonnali radikális átalakítás a karban. Ennek ellenére a felvidékiek jelentős része nem volt megelégedve a polgári közigazgatás rendszerével, „mert míg az ügyek nagyrészt a cseh-szlovák közigazgatás pár nap alatt a helyi hatóságok nagyfokú önállósága következtében elintézte”, addig 1938 decemberétől „a legtöbb kis ügyet is a minisztériumhoz kell[ett – Gy. K.] felterjeszteni, ahol az elintézés a nagy aktatömög miatt [késett – Gy. K.]”.⁸⁹ Jelen kutatás hasonló eredményt mutat Bajcsi Ildikó a Komárom városát és a Komáromi járást középpontba állító vizsgálatához,⁹⁰ ezért

⁸⁷ Molnár–Szomszéd 1970: 157.

⁸⁸ Bajcsi 2020: 31.

⁸⁹ HU-MNL-OL-K 28-1939-P-20003 (58. tétel)

⁹⁰ Lásd bővebben: Bajcsi 2020.

a Nógrád vármegyéhez visszacsatolt felvidéki régió közigazgatásának és tisztviselői állományának megszervezési gyakorlata nem tekinthető egyedülállónak az első bécsi döntés által Magyarországnak ítélt területsávon.

Felhasznált források

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (HU-MNL-OL)

K 27 Polgári kori kormányhatósági levéltárak Miniszterelnökségi levéltár – Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

K 28 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Miniszterelnökségi levéltár, Nemzetiségi és kisebbségi osztály

K 568 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Belügyminisztériumi levéltár, Felvidéki igazoló bizottságok

Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára (HU-MNL-NML)

XV.15. Gyűjtemények, Mikrofilmek gyűjteménye

IV.412. Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok, Nógrád Vármegye Számvevőségének iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (HU-MNL-ZML)

XVII.406. Néphatalmi és különleges feladatokra létrejött bizottságok, Tapolcai Igazoló Bizottság iratai

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.5. O-15223 Volt horthysta funkcionáriusok és földbirtokosok

Sajtó

A Munka 1938.

Budapesti Közlöny 1938–1943.

Felvidéki Magyar Hírlap 1938.

Statisztikai kiadványok

KSH 1923: Az 1920. évi népszámlálás. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Bp.

KSH 1939: Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás. Magyar Statisztikai Közlemények 108. kötet. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Bp.

Törvények, rendeletek

Az 1900. évi XX. törvénycikk a községi közigazgatási tanfolyamokról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90000020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35> (letöltés: 2022. 04. 19.)

- Az 1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92900030.TV&targetdate=&printTitle=1929.+%C3%A9vi+XXX.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (letöltés: 2022. 04. 19.)
- Az 1938. évi XXXIV. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800034.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42> (letöltés: 2022. 04. 19.)
- Az 1942. évi XXII. törvénycikk a vármegyei, városi és községi tisztviselők alkalmazásának, valamint egyes szolgálati viszonyainak átmeneti szabályozásáról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94200022.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42> (letöltés: 2022. 04. 19.)
- Az 1945. évi V. törvény a Moszkvában 1945. évi január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=94500005>. tv (letöltés: 2022. 04. 19.)
- Rendeleték tára 1938: Magyarországi rendeletek tára, 1938. 72. évf. Magyar Kir. Belügyminisztérium, Bp. 1939.
- Rendeleték tára 1939: Magyarországi rendeletek tára, 1939. 73. évf. Bp. 1940.

Tiszti cím- és névtárak

- Baross Endre – Takács József (szerk.) 1942: Magyarország közhivatalnokainak cím- és adattára. Bp.
- Magyarország tiszti cím- és névtára 1940: Magyarország tiszti cím- és névtára. 47. évf. M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 1940.
- Magyarország tiszti cím- és névtára 1943: Magyarország tiszti cím- és névtára. 50. évf. M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 1943.

Felhasznált szakirodalom

- Bajcsi Ildikó 2020: Regionális konfliktusok és elitzerveződés az első bécsi döntést követően Komáromban és a komáromi járásban. *Clio Műhelytanulmányok* 2020/2. sz. 1–45.
- Bukovszky László 2007: A visszacsatolt Felvidék (Dél-Felvidék) közigazgatási szervezete. *Limes* 20. évf., 2. sz. 53–64.
- Csatár István – Ölvedi János (szerk.) 1939: A visszatért Felvidék adattára. Mahr Ottó és Tsa „Rákóczi”, Bp.
- Csizmadia Andor 1984: Az alkalmazottak jogi és közigazgatási képzésének és képesítésének fejlődése 1929–1944-ig. In: Kovács Kálmán (szerk.): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében*. ELTE, Bp. 27–56.

- Földi István 2002: A községi és körjegyzők társadalma és mozgalmi Nógrád vármegyében, 1873–1950. Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján.
- Hortobágyi Jenő (szerk.) 1940: Keresztény magyar közéleti almanach I–II. Pátria, Bp.
- Hortobágyi Jenő (szerk.) 1941: Keresztény magyar közéleti almanach. Erdély (az I. és II. kötet pótlásaival). Athenaeum, Bp.
- Ladányi Miksa (szerk.) 1934: Magyar városok és vármegyék monográfiája. Nógrád és Hont vármegye. Magyar Városok Monográfiája, Bp.
- Madarász Elemér (szerk.) 1940: Magyar politikai és közigazgatási compass, 1919–1939. A magyar politikai és közigazgatási compass kiadóvállalat, Bp.
- Molnár Pál – Szomszéd Imre 1970: Nógrád megye története, 1919–1944. Salgótarján.
- Petrás Éva 2013: Weis István, „a javíthatatlan, semlegesíthetetlen, örök ellenség”. *Betekintő* 2013/3. sz. 1–11.
- Puntigán József 2008: Losonc 1938-as visszacsatolása a korabeli források alapján. *Gömörország* 9. évf., 4. sz. 29–37.
- Sallai Gergely 2002: Az első bécsi döntés. Osiris, Bp.
- Schneider Miklós – Juhász Viktor (szerk.) 1937: Magyar városok és vármegyék monográfiája. Fejér vármegye. Magyar Városok Monográfiája, Bp.
- Simon Attila 2018: A magyar közigazgatás bevezetésének ellentmondásai az első bécsi döntés által visszacapott felvidéki területsávon. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2018/1. különszám 240–254.
- Szabó Helga 2002: A visszacsatolt Csallóköz politikai és közigazgatási beilleszkedése 1938–1941. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 4. évf., 2. sz. 35–58.
- Tilkovszky Lóránt 1967: Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938–1940. Csokonai, Bp.
- Zonda Tamás 2018: Balassagyarmat jeles polgárai. H. n.